

**РИНОК ПРАЦІ В
УКРАЇНІ В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ
Й НАПРЯМИ ЙОГО
РОЗВИТКУ В
ПІСЛЯВОЄННИЙ
ПЕРІОД**

ГОНЧАРУК І.В.,
*доктор економічних наук, професор кафедри
економіки та підприємницької діяльності,
проректор з науково-педагогічної, наукової
та інноваційної діяльності*

ТОМАШУК І.В.,
*доктор філософії з економіки, старший викладач
кафедри економіки та підприємницької діяльності,
Вінницький національний аграрний університет
(м. Вінниця)*

У статті розглядаються проблеми ринку праці в Україні під час воєнного стану й перспективи його розвитку у повоєнний період. Вказується, що найбільша криза на ринку праці України спричинена відкритим воєнним нападом РФ на Україну 24 лютого 2022 року. Зазначається, що восени 2022 року ринок праці характеризувався тим, що на одну вакансію претендувало у середньому від 80 до 150 претендентів. Досліджено, що у зв'язку з внутрішньою міграцією та через лімітування можливостей працевлаштування ускладнилась ситуація у сфері зайнятості й доходів економічно активного населення. Наголошено, що загалом ринок праці намагається адаптуватися до реалій воєнного часу. Встановлено, що через складну соціально-економічну ситуацію у країні, призов до лав Збройних Сил України зростає відтік працездатного населення з ринку праці, що потребує зміни державної політики задля раціонального використання робочої сили.

Наголошено, що на ринку праці різко зросла конкуренція внаслідок обмеження кількості вакансій. Стверджується, що скорочення пропозицій робочих місць спонукає людей до активного пошуку роботи. Підкреслено, що одним із найважливіших трендів на ринку праці стала робота з віддаленим доступом. Зазначається, що сучасний бізнес прагне якнайшвидше повернутися на деокуповані території, налагодити свою роботу й забезпечити населення робочими місцями. Вказується, що сьогодні є нагальна потреба у підтримці ментального здоров'я населення та психологічній реабілітації українців у зв'язку з війною, роботою з посттравматичним синдромом, що призведе до створення великої кількості соціальних робочих місць. Акцентовано увагу на тому, що громадяни України не втрачають оптимізму щодо швидкого проходження кризи українською економікою та з перспективами відновлення економіки у повоєнний період, зокрема стабілізації ситуації на ринку праці. Зазначається, що більшість українців у післявоєнний період мають на меті відкрити власну справу, що дасть можливість отримати постійне робоче місце й спричинить особистий професійний розвиток і стабільний дохід. Викладено програми стабілізації ринку праці в Україні у післявоєнний період. Наведено логіко-структурну модель державного регулювання ринку праці. Зроблено висновок, що процес повоєнної відбудови економіки зумовить зміни регіональної спеціалізації та структурної трансформації вітчизняної економіки, що спонукатиме до зростання мобільності робочої сили.

Ключові слова: ринок праці, безробіття, міграція, воєнні дії, воєнний стан, державне регулювання, робота, робоча сила, продуктивність праці.

Табл.: 2. Рис.: 7. Літ.: 27.

THE LABOR MARKET IN UKRAINE DURING THE MARTIAL LAW AND DIRECTIONS OF ITS DEVELOPMENT IN THE POST-WAR PERIOD

HONCHARUK Inna,
*Doctor of Economic Sciences, Professor
of the Department of Economics and Entrepreneurship,
Vice-Rector for Scientific and Pedagogical,
Scientific and Innovative Activities*

TOMASHUK Inna,
*PhD of Economics, Senior Lecturer
of the Department of Economics and Entrepreneurship,
Vinnytsia National Agrarian University
(Vinnytsia)*

The article examines the problems of the labor market in Ukraine during the martial law and the prospects for its development in the post-war period. It is indicated that the biggest crisis in the labor market of Ukraine was caused by the open military attack of the Russian Federation on the Ukrainian state on February 24, 2022. It is noted that in the fall of 2022, the labor market was characterized by the fact that an average of 80 to 150 applicants applied for one vacancy. It has been investigated that the situation in the field of the employment and income of the economically active population has become difficult in connection with internal migration and due to the limitation of the employment opportunities. It was emphasized that in general the labor market is trying to adapt to the realities of wartime.

It has been established that in connection with the difficult situation that has developed in the employment sphere of Ukraine and the significant outflow of the able-bodied population from the labor market, in particular to the ranks of the Armed Forces of Ukraine, the Territorial Defense Forces, and volunteer organizations, the need for the most rational use of the workforce and ensuring a favorable level of adaptability of the working population to changes in the labor market, and this requires balanced state decisions.

It has been established that due to the difficult socio-economic situation in the country, conscription into the ranks of the Armed Forces of Ukraine, the outflow of the able-bodied population from the labor market is increasing, which requires a change in state policy for the rational use of labor force.

It is emphasized that the competition on the labor market has increased sharply due to the limitation of the number of vacancies. It is argued that the reduction in the job offers encourages people to actively look for work. It is emphasized that one of the most important trends in the labor market has become work with remote access. It is noted that modern business strives to return to the de-occupied territories as soon as possible, adjust its work and provide the population with jobs. It is indicated that today there is an urgent need to support the mental health of the population and psychological rehabilitation of Ukrainians in connection with the war, work with post-traumatic syndrome, which will lead to the creation of a large number of social jobs. It was emphasized that the citizens of Ukraine do not lose their optimism about the rapid passing of the crisis in the Ukrainian economy and about the prospects for the recovery of the economy in the post-war period, in particular, the stabilization of the situation on the labor market. It is noted that most Ukrainians in the post-war period aim to open their own business, which will provide an opportunity to get a permanent job and cause personal professional development and stable income. Programs for stabilization of the labor market in Ukraine in the post-war period are outlined. The logical-structural model of the state regulation of the labor market is given. It was concluded that the process of the post-war economic reconstruction will cause changes in regional

specialization and structural transformation of the domestic economy, which will lead to increased labor mobility.

Key words: labor market, unemployment, migration, hostilities, war, government regulation, work, labor force, labor productivity.

Tabl.: 2. Fig.: 7. Ref.: 27.

Постановка проблеми. Стабілізація ринку праці у післявоєнний період є надзвичайно актуальним завданням, враховуючи появу різних груп населення, які постраждали від збройного конфлікту, зокрема внутрішньо переміщених осіб, серед яких діти й жінки, люди з інвалідністю.

У зв'язку зі складною ситуацією, що склалася у сфері зайнятості України й значним відтоком працездатного населення з ринку праці, зокрема до лав Збройних Сил України, сил територіальної оборони, волонтерських організацій, існує зростаюча потреба у максимально раціональному використанні робочої сили й забезпеченні сприятливого рівня адаптивності працездатного населення до змін на ринку праці, а це потребує виважених державних рішень.

Важливою є розробка ефективної системи управління ринком праці (механізмів й інструментів її впровадження), враховуючи питання освіти, розвитку спеціальних навичок, а також підвищення рівня соціального захисту й безпеки. Адже кадровий потенціал є рушійною силою становлення та зміцнення економіки, де кваліфіковані кадри є фундаментом відбудови держави. Тому необхідне створення державним апаратом сприятливих умов для повернення населення у країну, тісна співпраця з бізнесом для забезпечення роботою вимушених переселенців, координація з навчально-виховним комплексом для підготовки кваліфікованих кадрів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ринок праці України вже неодноразово досліджувала й аналізувала низка провідних науковців, зокрема такі як: Г. Калетнік [8], А. Атрощенко [1], В. Близнюк, Л. Яценко [2], К. Жирій [6], А. Зануда [7], О. Київський [9], Н. Любомудрова, В. Гойчук [10], О. Пищуліна, К. Маркевич [14], В. Балдинюк [18], Л. Болтовська [19], А. Ярмолук [23] й інші. Науковці висвітлили основні проблеми ринку праці й шляхи їхнього вирішення, надали перспективні пропозиції щодо розвитку ринку праці. Крім того, вчені широко досліджували міграційну політику держави, яка також має значний вплив на ринок праці. Проте дослідження ринку праці в умовах війни росії проти України потребує додаткових розвідок.

Формулювання цілей статті. Мета статті – дослідити сучасний стан і глобалізаційну перспективу ринку праці України, здійснити аналіз впливу трудової міграції на трансформацію ринку праці, окреслити загрози існуванню ринку праці під час воєнного стану й можливі сценарії його розвитку в післявоєнний період.

Виклад основного матеріалу дослідження. Війна внесла значні зміни у функціонування внутрішнього ринку праці в Україні.

За період від 24 лютого до 17 березня 2022 р. було пошкоджено, знищено або захоплено російським агресором щонайменше 411 навчальних закладів, 36 закладів охорони здоров'я, 1600 житлових будинків, 26 заводів і складських приміщень, 15 аеропортів, 6 ТЕС/ГЕС. Внаслідок бойових дій близько 27 %

населення були змушені залишити постійне місце проживання, зокрема 36 % населення віком 18–24 роки й 34 % населення віком 25–34 роки [15]. Війна рф проти українського народу призвела до різкого обмеження можливостей працевлаштування населення з територій, де ведуться активні бойові дії та змусила громадян змінити місце проживання, що призвело до погіршення ситуації у сфері зайнятості й доходів зайнятого населення.

Одним із найвідчутніших негативних наслідків кризи, викликаної війною, є втрата доходів значної частини працездатного населення. Результати дослідження групи «Рейтинг» свідчать про падіння доходів 64 % українців під час війни. Зокрема, у 18 % респондентів незначно зменшився дохід, у 32 % – суттєво, а 14 % втратили майже весь дохід. Найбільших матеріальних втрат зазнали жителі Півдня та Сходу, серед вікових груп – особи 30–49 років. Лише 20,5 % працюючих громадян не відчували зниження заробітної плати під час війни [16]. Сфера праці є ключовою домінантою економічної системи, від її стану напряду залежить продуктивність праці, економічне зростання, формування конкурентних переваг виробництва, добробут працездатного населення й загалом соціальний прогрес і соціальна злагода у суспільстві.

За час війни бізнес і ринок праці в Україні пережили кілька еволюційних етапів своєї діяльності у нових умовах воєнного стану. Станом на 1 червня 2022 року в середньому по Україні на одну вакансію претендувало 12 безробітних (на 1 червня 2021 року – 5 осіб) [14]. У зв'язку з втратою значної частини працездатного населення свого постійного місця роботи, різко зменшились доходи громадян і відбулось вичерпання їхніх заощаджень. Зріс рівень безробіття у країні, через значне уповільнення економічної активності зайнятого населення. Крім того, лави безробітних поповнили переселенці з прифронтових регіонів, які також відчувають потребу в працевлаштуванні.

На рис. 1 наведено динаміку чисельності безробітних в Україні за період 2018 – січень–травень 2022 року.

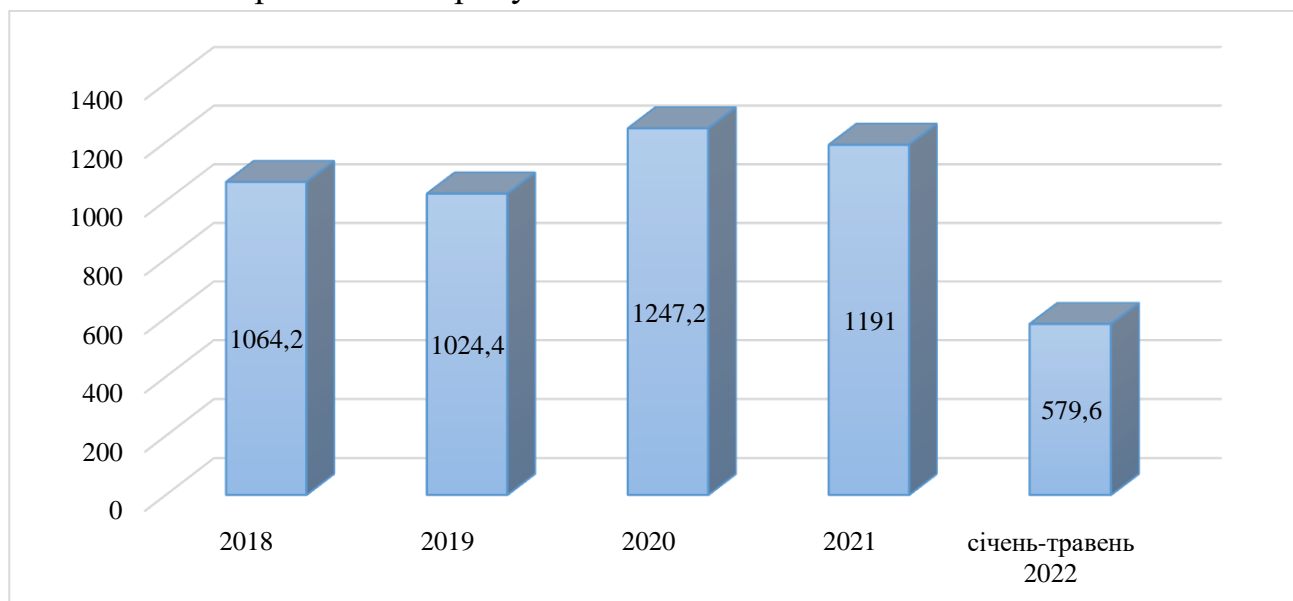

Рис. 1. Кількість безробітних за методологією МОП в Україні, 2018–2021 р.; січень–травень 2022 р., тис. осіб

Джерело: [14]

За методологією МОП у 2021 році кількість безробітних в Україні становила 1191 тис. осіб, а лише за 5 місяців 2022 року (у період січень–травень) їхня кількість уже склала 579,6 тис. осіб. Це доводить збільшення кількості безробітних у зв'язку з початком воєнної агресії росії проти України.

Ринок праці ускладнився тим, що внутрішньо-переміщені особи створили додаткове навантаження на нього, адже на сході України більшість робочих місць пов'язані з промисловим напрямком, що має значні відмінності у порівнянні із центральними й західними регіонами країни. Така ситуація посилила структурно-кваліфікаційні диспропорції між попитом і пропозицією робочої сили, незважаючи на релокацію окремих підприємств зі сходу країни на більш безпечні території для продовження виробничої діяльності.

Війна значно обмежила трудові ресурси економіки України. Йдеться також про непоправну втрату, смерть і каліцтво тисяч наших співвітчизників, про тимчасову втрату мільйонів трудящих, бо люди змушені тікати від рашизму [9]. За даними ООН, із початку війни нашу країну покинули майже 7 млн людей, близько 4 млн українців зареєструвалися на тимчасове проживання у країнах ЄС. І хоча з того часу деякі громадяни повернулися додому, експерти все одно оцінюють ці тимчасові втрати трудових ресурсів щонайменше у 5 млн осіб. Країна повинна бути готова до того, що частина з цих 5 мільйонів українців, на жаль, не повернеться [12].

З іншого боку, зростання рівня безробіття дещо гальмується дією стримуючих факторів, зокрема: наявністю внутрішніх вимушених мігрантів, які не шукають роботу; мобілізацією; слабким матеріальним запасом міцності, що змушує домогосподарства активно шукати роботу, навіть менш кваліфіковану й оплачувану.

Зовнішня міграція також є важливим фактором зростання безробіття. За даними мобільних операторів, кількість людей, які щодня перебували за межами України протягом квітня–вересня 2022 року становила приблизно 3,2 млн осіб. Водночас 23 % тих, хто тікає від війни, зуміли зберегти роботу в Україні й працювати дистанційно [16]. На жаль, частина українців, які виїхали закордон, не мають намірів повертатися, хоча значна частина з вимушених переселенців повернулись в Україну.

За матеріалами сайту пошуку роботи Robota.ua, середня кількість актуальних вакансій до 24 лютого 2022 року становила близько 100 000/день, а кількість створених користувачами нових резюме – 25 000–30 000/день. У перші кілька тижнів війни робота більшості підприємств й організацій була призупинена, а ринок праці майже торкнувся «дна». Так, за підрахунками Державної служби зайнятості України, порівняно з довоєнним періодом кількість вакансій на другому тижні війни впала на 55–85 % залежно від міста. Розрахувавши у таблиці 1 показник навантаження на 1 робоче місце, можна констатувати, що найбільша кількість безробітних на 1 робоче місце становить у Херсонській, Луганській, Чернігівській і Запорізькій областях (4,5–5,8 безробітних на 1 робоче місце). Найкраща ситуація з наявністю робочих місць в Україні у м. Київ, Львівській та Дніпропетровській областях [23].

**Кількість вакансій та безробітних за регіонами, січень–квітень 2022 р.,
тис. од./ тис. осіб**

Назва регіону / області	Кількість вакансій	Кількість безробітних	Навантаження на 1 робоче місце, осіб
Дніпропетровська	20,6	43,4	2,1
м. Київ	15,4	17,2	1,1
Полтавська	9,8	30,4	3,1
Львівська	14,1	23,0	1,6
Харківська	10,3	28,7	2,8
Одеська	9,4	21,9	2,3
Вінницька	8,1	29,6	3,7
Хмельницька	7,9	20,6	2,6
Кіровоградська	7,6	20,8	2,7
Київська	7,4	19,1	2,6
Черкаська	7,0	26,0	3,7
Запорізька	4,9	22,1	4,5
Житомирська	6,4	20,3	3,2
Сумська	5,7	20,8	3,6
Рівненська	5,6	18,3	3,3
Миколаївська	5,1	20,1	3,9
Волинська	5,5	13,4	2,4
Івано-Франківська	5,3	14,2	2,7
Донецька	4,5	15,6	3,5
Чернігівська	3,4	15,6	4,6
Тернопільська	4,9	13,8	2,8
Чернівецька	3,5	9,3	2,7
Закарпатська	2,9	8,4	2,9
Херсонська	2,3	13,3	5,8
Луганська	1,8	9,1	5,1

Джерело: сформовано за даними [5]

Для підтримки українського бізнесу й працюючого населення під час війни держава вжила важливих заходів, зокрема прийнято: Закон України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» від 15.03.2022 р. № 2136-IX [24]; Постанову Кабінету Міністрів України «Деякі питання оплати праці працівників державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, що фінансуються або дотуються з бюджету, в умовах воєнного стану» від 03.07.2022 р. № 221 [25], Постанову Кабінету Міністрів України «Деякі питання реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу, нарахування та виплати допомоги по безробіттю на період воєнного стану» від 19.03.2022 р. № 334 [26]. Важливим є ухвалення Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні» від 20 березня 2022 р. № 331 [15; 27], що сприяє забезпеченню роботою максимальної кількості громадян у регіонах, де не ведуться активні бойові дії, створенню нових галузевих і географічних векторів зайнятості в Україні.

В інтересах держави стимулювати зайнятість найбільшої частини населення, адже замість того, щоб витрачати значні кошти на допомогу з безробіття, можна буде отримувати доходи у вигляді податків для дефіцитного державного бюджету.

Важливим нововведенням стала програма компенсації витрат на оплату праці внутрішньо переміщеним особам (далі – ВПО), яка передбачає надання роботодавцям 6,5 тис. грн за кожного працевлаштованого вимушеного переселенця. Учасники програми отримують таку допомогу протягом 2 місяців з дати зарахування на роботу. За даними Міністерства економіки України, станом на кінець липня 2022 р. роботодавці отримали понад 37,3 млн грн компенсації заробітної плати ВПО, за цією програмою вже працевлаштовано близько 9 тис. осіб [6].

На рис. 2 наведено показники фонду оплати праці усіх працівників України за видами економічної діяльності у 2022 році. Лідером серед розміру фонду оплати праці працівників в Україні є промисловість, освіта й оптова, а також роздрібна торгівля. Можна зробити висновок, що у цих галузях працює найбільша кількість працездатних українців.

Рис. 2. Фонд оплати праці усіх працівників в Україні за видами економічної діяльності у 2022 році, млн грн^{1,2}

Примітка: ¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

² Дані підготовлено за результатами державного статистичного спостереження «Обстеження підприємств із питань статистики праці», яким охоплені юридичні особи й відокремлені підрозділи юридичних осіб з кількістю найманих працівників 10 і більше осіб.

Джерело: [13]

Сьогодні на національному ринку праці очікується значна конкуренція за робочі місця. За різними оцінками, кількість вакансій в Україні порівняно з довоєнним часом зменшилась у 20 разів [17].

Варто зауважити, що рівень середньої заробітної плати, яка пов'язана з вакансіями щодо дистанційної роботи, щороку зростає. Її рівень перевищує середню зарплату в Україні, яка, у середньому за 2019–2022 рр., складає 15 000 грн. У 2019 р. середній рівень заробітної плати дистанційної роботи складав 12 000 грн, у 2020 р. – 15 000 грн, у 2021 р. – 17 000 грн, у 2022 р. – 20 000 грн. Найбільше вакансій з віддаленою роботою розміщено у категорії «ІТ, комп'ютери, Інтернет». У цій категорії також найвища зарплата – 25 тис грн [22]. Загалом ситуація на ринку праці залежатиме від тривалості бойових дій, а також від повернення українських мігрантів. У квітні 2022 року трудова активність почала поступово відновлюватися, скорочення кількості вакансій припинилося. Так, на 100-й день війни майже 50 % великих підприємств-членів Європейської Бізнес Асоціації відновили роботу; решта працюють з певними обмеженнями або частково [14]. Оптимізується робота бізнесу, значна кількість співробітників працює віддалено, частина на робочих місцях, частина у відпустці.

На жаль, повномасштабна війна, розв'язана російською федерацією після 24 лютого 2022 р., також суттєво скоригувала пріоритети розвитку територіальних громад України, перемістивши їх у бік безпеки й виживання. Внаслідок бойових дій багато підприємств зупинили свою роботу, інфраструктура зазнала значних руйнувань, багато українців були змушені залишити свої домівки й шукати притулку в інших регіонах. Війна поклала додаткову відповідальність на ті регіони, які перебувають у тилу [20], щодо функціонування економіки, формування резервів, надання послуг населенню та підтримки критичної інфраструктури. У цій ситуації громади з розвиненим адміністративним і фінансово-економічним потенціалом продемонстрували значно вищу спроможність і стабільність.

У табл. 2 представлено загрози на ринку праці України та їхні можливі наслідки у період війни й післявоєнного відновлення.

Загрози на ринку праці у період війни й післявоєнного відновлення можуть бути значними й мають великий потенціал впливу на економіку, а також суспільство. Війна, в окремих регіонах країни, частково призвела до зниження попиту на товари й послуги, наслідком чого є зменшення виробництва й звільнення працівників. Зруйнована інфраструктура ускладнює доступ до робочих місць, що перешкоджає функціонуванню підприємств.

Після війни може виникнути брак ресурсів для відновлення економіки й інфраструктури, і спричинити обмеженість створення нових робочих місць. Крім того, існує ймовірність збільшення нерівності у суспільстві, оскільки деякі групи можуть мати обмежений доступ до можливостей працевлаштування. Післявоєнне відновлення може зайняти тривалий час, особливо якщо існує значна зруйнована інфраструктура й великі економічні втрати. Для запобігання цим наслідкам і подолання загроз ринку праці, у державі можуть бути прийняті окремі заходи: підтримка відновлення економіки й інфраструктури через інвестиції та державні програми; забезпечення соціальних програм і підтримки для безробітних і постраждалих від військової агресії працівників; навчання та перекваліфікація працівників для адаптації до нових ринкових реалій та технологій; створення нових робочих місць у сферах відновлення, будівництва й інновацій; здійснення реформ для сприяння розвитку підприємництва й створенню нових бізнесів.

Загрози на ринку праці України й можливі їхні наслідки у період війни й у період післявоєнного відновлення

№ з/п	Загрози	Координати на карті загроз	Наслідки
1	Посилення напруження на ринку праці внаслідок бойових дій	A3	Зменшення обсягу пропозиції робочої сили. Збільшення навантаження на соціальні фонди
2	Втрата / знищення виробничої та соціальної інфраструктури	A3	Поглиблення структурних диспропорцій зайнятості. Проблеми доступності якісних робочих місць. Зростання безробіття
3	Поширення застійного безробіття	B2	Погіршення якості трудового потенціалу (декваліфікація). Втрата мотивації до продуктивної зайнятості. Падіння рівня життя працюючих і їхніх родин
4	Низька дієвість мотиваційних і стимулюючих чинників на ринку праці	A2	Низький рівень економічної активності. Збереження тіньової зайнятості
5	Низький рівень адаптивності суб'єктів ринку праці до нових вимог	B1	Зростання економічної неактивності (поза робочою силою). Поповнення лав безробітних. Зростання вірогідності соціальної ексклюзії на ринку праці
6	Низький рівень мобільності робочої сили	A2	Посилення галузевих й освітньо-професійних асиметрій ринку праці. Звуження можливостей працевлаштування. Зниження продуктивності праці
7	Зміна вікової структури робочої сили	C2	Збільшення навантаження на соціальні фонди. Зниження продуктивності праці
8	Низький рівень інфорсменту трудового законодавства	B1	Збільшення сегменту неформальної та тіньової зайнятості. Втрата мотивації до продуктивної зайнятості. Погіршення безпеки праці й гідні умови праці

Джерело: [2, с. 1112]

Важливою складовою успішного подолання цих загроз є координація зусиль влади, бізнесу, а також суспільства для забезпечення стійкого економічного й соціального відновлення.

На рис. 3 подано карту загроз ринку праці України під час війни й у період післявоєнного відновлення, розроблену В.В. Близнюк й Л.Д. Яценко.

			A	B	C
Вплив	Незначний	1		5,8	
	Помірний	2	4,6	3	7
	Суттєвий	3	1,2		
			Низька	Помірна	Висока
			Вірогідність		

Рис. 3. Карта загроз на ринку праці України у період війни й у період післявоєнного відновлення

Джерело: [2, с. 1111]

У цей складний для країни період важливою загрозою є низька мобільність на ринку праці й неефективне використання робочої сили. Зміни у віковій структурі працюючого населення, спричинені фізичними втратами через військові дії та міграційний відтік, у поєднанні з природними факторами,

що тривалий час формувалися через негативні демографічні тенденції, призводять до зростання навантаження на соціальні програми, зниження продуктивності праці, погіршення якісних характеристик працівників і зменшення їхньої кількості [2, с. 1111]. Недостатній рівень адаптивності може призвести до зниження продуктивності використання робочих ресурсів, поглиблення проблеми безробіття та підвищення ризику соціальної відчуженості на ринку праці. Крім того, національний трудовий ринок залишається під загрозою через недостатній контроль за дотриманням трудового законодавства. Українська модель соціально-трудових відносин характеризується розривом між встановленими нормами й реальною практикою, де правові рамки регулювання є жорсткими, але водночас домінують неформальні інститути, і відсутня належна ефективність контролю за виконанням законів на практиці.

Щоб стимулювати безробітних громадян до відкриття власної справи, уряд запустив проєкт безповоротної грантової підтримки нових підприємств, який отримав назву «єРобота». Акцент програми – створення нових робочих місць і можливість онлайн-подачі заявок на гранти через «Дію». Програма містить кілька проєктів у різних сферах. Так, на програму грантів розвитку мікробізнесу уряд хоче виділити 5 млрд грн: планується видати 20 тис. грантів на суму від 50 до 250 тис. грн кожен. Мікрогрант може надаватися на придбання обладнання, закупівлю сировини й матеріалів, оренду нежитлових приміщень і лізинг обладнання. Також у рамках «єРобота» держава планує виділити до 8 млн грн безповоротних грантів на створення та розвиток переробних підприємств з кількістю працівників не менше 25 осіб і сплатою податків [6].

В аграрному секторі економіки заплановані проєкти «Мій сад» і «Моя теплиця». На будівництво теплиць можна отримати дотацію до 7 млн грн, умова – працевлаштування 40 сезонних і постійних працівників і сплата податків. На посадку нових садів передбачені дотації до 400 тис. грн за гектар, але не більше 25 га, а також необхідно створити від 3 до 20 робочих місць і сплачувати податки. Також є проєкт «Стартап» для реалізації ІТ-стартапів: це безповоротні гранти від 750 тис. до 3,5 млн грн, або поворотна допомога від 3,5 млн до 8 млн грн. А проєкт «Start in IT» передбачає оплату навчання для громадян, які втратили роботу, перебувають у скороченні, у відпустках без збереження заробітної плати, внутрішньо переміщених осіб і всіх, хто хоче здобути нову професію в ІТ [6].

Майбутнє багато у чому визначається за тим, що сталося у минулому. Основними факторами змін у світі є технічний прогрес, глобалізація, зміни клімату, які впливають на економічні, політичні й соціальні трансформації, а отже, і на ринок праці [4, с. 287–296]. Ці чинники також впливають на економічні зміни в Україні, але найвагомішим фактором змін в Україні сьогодні є війна. У зв'язку з повномасштабним вторгненням росії в Україну прискореними темпами змінюються тренди й на ринку праці [21]. У зв'язку з мобілізацією значної частини спеціалістів, які працювали у галузі сільського господарства, переробної промисловості, саме ці галузі можуть зіткнутися з браком робочої сили й лідирують у структурі вакансій в Україні станом на червень 2022 р. (рис. 4).

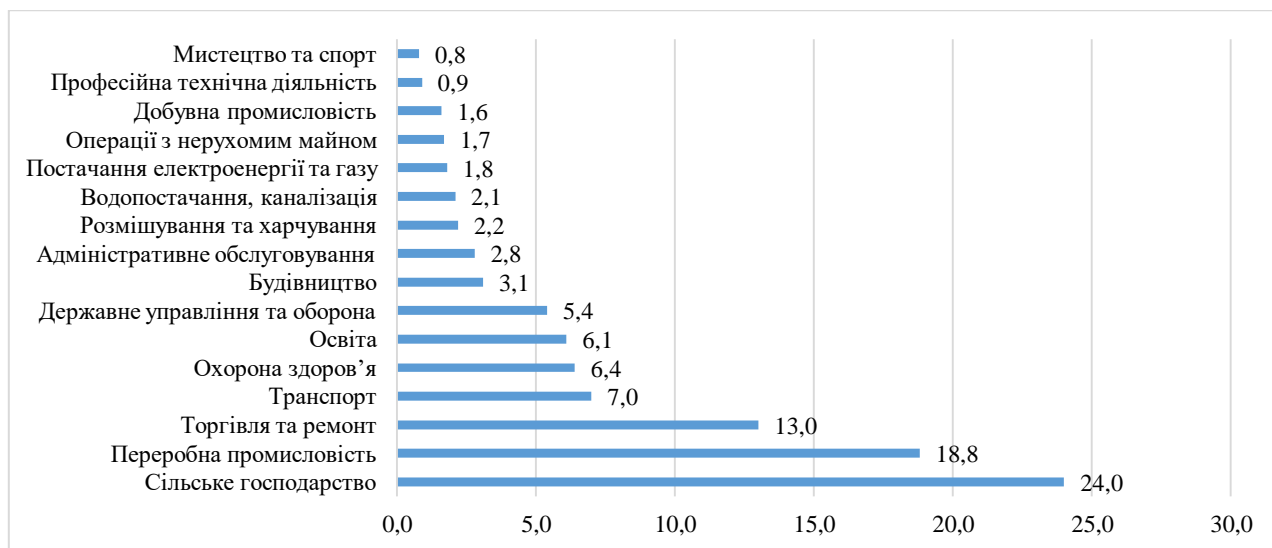

Рис. 4. Структура вакансій в Україні (за видами економічної діяльності), червень 2022 р., %

Джерело: [14]

У післявоєнний період економіка потребуватиме більш глибокої «відбудови», ніж у довоєнний період, із точки зору економічного розвитку. Значна втрата робочої сили може перешкодити відбудові й розвитку країни, якщо не будуть прийняті відповідні рішення [14]. Зниження рівня безробіття та стабілізація ринку праці має стати ключовим пунктом порядку денного державної політики.

Тепер необхідно сформулювати основні принципи й напрямки оновленої політики зайнятості післявоєнної економіки, яка міститиме три основні напрями [16]:

- перший напрямок, орієнтований на екстрене забезпечення зайнятостю та доходами в умовах стабілізації безпекової та соціально-гуманітарної ситуації найбільш постраждалих від війни груп населення;

- другий напрямок, який передбачає створення умов для відновлення економіки приймаючих громад;

- третій напрямок, який визначає національну політику щодо створення та розвитку робочих місць, яка має ґрунтуватися на засадах концепції гідної праці, а також сприяти розвитку інституційної спроможності ринку праці й соціального діалогу на національному рівні.

Для підвищення рівня зайнятості у воєнний час і період відновлення економіки країни дуже важливо забезпечити мобільність робочої сили: це сприятиме посиленню її адаптивності, підвищенню конкурентоспроможності, а також ефективності використання.

Відновлення попиту на робочу силу стримуватиметься слабким фінансовим станом бізнесу й недостатніми обсягами інвестицій в економіку в найближчій перспективі.

Втрати України від повномасштабної війни станом на вересень 2022 року сягнули понад 127 млрд дол. США. Найбільше постраждав житловий фонд – 39,7 %, або 50,5 млрд дол. США. На другому місці за сумою втрат опинилася галузь інфраструктури – 27,7 % або 35,3 млрд дол. США. Тому основним напрямком в Україні після Перемоги буде відбудова й післявоєнне відновлення, ще більший попит буде на технічні професії [1].

На першому етапі найбільш активно розвиватимуться та потребуватимуть кадрів будівництво, сільське господарство, харчова промисловість, оптова й роздрібна торгівля, логістика, виробництво хімічної продукції, електрообладнання, меблів, проте потреба у професіях залежатиме від економічної стратегії України.

Незалежно від тривалості військових дій, програми відновлення мають бути розроблені негайно й з перспективою успішного економічного розвитку держави. Програми стабілізації ринку праці мають містити обґрунтовані й чіткі пріоритети у післявоєнний період:

- програми із залучення мігрантів в економіку країни повинні стосуватися як українців, так й іноземців, включати у себе механізми залучення фінансів заробітчан в економіку держави й сприяти їхньому поверненню. Щодо мігрантів-іноземців першочерговим є визначення, з яких саме країн їх варто залучати, на який вид діяльності, і які умови держава може запропонувати. Залучення на ринок праці мігрантів-іноземців у світовій практиці характеризується у більшості позитивним впливом на економіку, тому варто приділити особливу увагу цьому сектору роботи:

- створення ефективних умов для самозайнятості населення, що дозволить розвантажити соціальну сферу;

- реформування системи соціального захисту населення, поліпшення умов праці, удосконалення системи оплати праці, перегляд і зміна тарифної сітки робітничих професій та підвищення заробітних плат до середньоєвропейських;

- популяризація робітничих професій та виведення їх на рівень престижності;

- розвиток і підтримка на державному рівні високотехнологічних виробництв і сільського господарства;

- створення ефективних програм, спрямованих на перепрофілювання та підвищення кваліфікації, розробка програм зайнятості молоді, впровадження практики дуальної освіти;

- створення взаємопов'язаних заходів психологічного, соціального, педагогічного напрямків визначення покликання та виявлення здібностей у певних професійних напрямках;

- створення умов розвитку соціально-економічної діяльності у сільській місцевості, створення робочих місць у селах і громадах, розробка й впровадження програм розвитку й популяризації праці у сільській місцевості;

- здійснення заходів щодо подолання тіньової економіки й тіньової зайнятості населення;

- створення механізмів формування сприятливого інвестиційного клімату у країні;

- сприяння з боку держави створенню нових робочих місць;

- сприяння розвитку малого й середнього бізнесу, здійснення процесів урегулювання законодавчих прогалин цієї сфери діяльності, зменшення податкового й кредитного тиску, спрощення систем ліцензійно-дозвільних процедур для малого й середнього бізнесу тощо;

- розширення джерел фінансової підтримки бізнесу методами надання грантів і залучення іноземних інвестицій;

- сприяння щодо розбудови індустріальних парків, розвитку інноваційних підприємств, стимулювання та підтримка стартапів, цифрової трансформації бізнесу й міжнародного партнерства тощо [10].

Процес відновлення та реструктуризації вимагатиме перерозподілу робочої сили між секторами економіки, що дозволить підвищити рівень її продуктивності [19]. Щоб вирішити проблеми безробіття та надлишку робочої сили в окремих регіонах країни, необхідно розробити короткострокові плани передислокації чи перепрофілювання окремих підприємств, допомогти підприємствам, які через військові дії не можуть виплачувати заробітну плату працівникам і податки [14]. На рис. 5 подано концептуальну схему механізму формування та реалізації імперативів розвитку ринку праці й можливих змін.

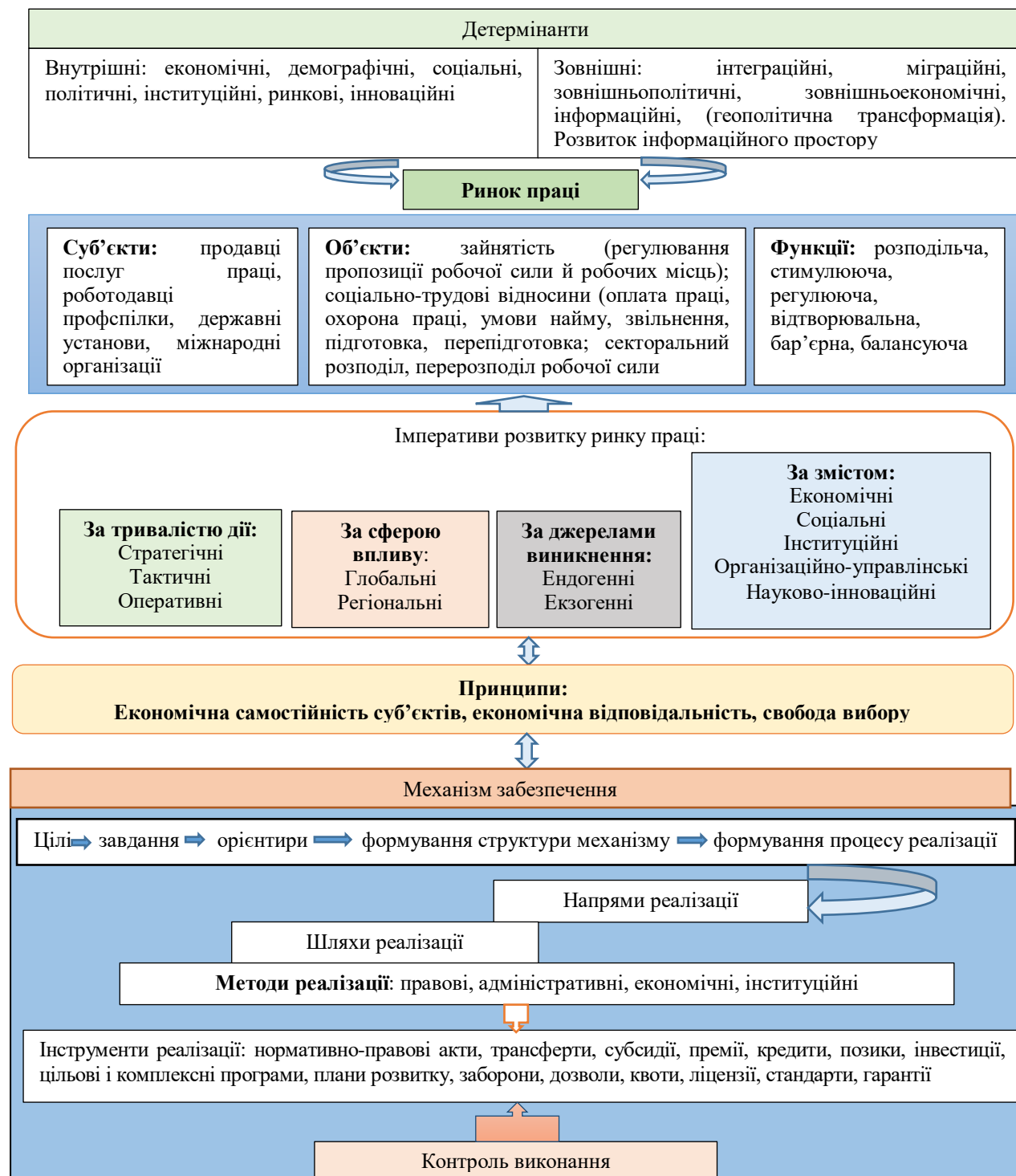

Рис. 5. Концептуальна схема механізму формування та реалізації імперативів розвитку ринку праці й можливих змін

Джерело: [3, с. 446]

За прогнозами НБУ, незважаючи на відновлення економіки й підвищення попиту на робочу силу, через довгострокові наслідки війни безробіття в Україні залишатиметься вищим за природний рівень протягом тривалого часу [16].

Необхідність підтримки психічного здоров'я населення та психологічної реабілітації українців у зв'язку з війною, роботою з посттравматичним синдромом, що призведе до створення великої кількості соціальних робочих місць. Згідно з дослідженням Gradus Research, 57 % українців повідомили, що пережили певну травматичну подію, яка вплинула на них і їхніх близьких. А це означає, що 15 мільйонів людей в Україні потребують і потребуватимуть психологічної підтримки [1].

Україна має значні ресурси для ефективного відновлення ринку праці. Перш за все, це людський капітал. Українці – освічена, творча, талановита й працьовита нація [18, с. 211]. Сумарний людський капітал країни є ознакою основного національного багатства, яке постійно збільшується за допомогою інвестиційного «вливання» і забезпечує досягнення високих стандартів життя населення та економіки загалом [8, с. 11–12]. Сучасна українська молодь виховується різнопланово, спрямовано на розвиток і самоосвіту, привчена до критичного мислення та адаптації до будь-яких умов праці. Тому людський капітал є одним із ключових факторів ефективного відновлення держави. Владі зараз варто думати про стратегію повоєнного повернення українців на Батьківщину, а також залучення іноземних трудових ресурсів у майбутньому. На рис. 6 представлена логіко-структурна модель державного регулювання ринку праці. Без припливу робочої сили, навіть некваліфікованої, ми програємо у глобальній конкуренції.

Сьогодні однією з головних рекомендацій для підприємств є необхідність оцінки впливу трансформації роботи на поточне середовище. Роботодавці повинні оновити свою стратегію управління кризовими ситуаціями, щоб швидше й ефективніше реагувати на кризи, які виникають, і бути готовими до адаптації – розробити стратегію вирішення цих проблем у найбільш економічно ефективний спосіб. Молодим людям, які хочуть підготуватися до ринку праці й бути конкурентоспроможними у мінливому світі, рекомендується спочатку вчитися, бути гнучкими, стресостійкими, відкритими й адаптованими до постійних змін.

Робота з великими базами даних та їхній аналіз, «хмарні» технології, електронна комерція – це пріоритети бізнесу на наступні п'ять років. До цього додається підвищений інтерес до шифрування даних, штучного інтелекту й роботів. Очікується, що до 2025 року люди й машини виконуватимуть приблизно однаковий обсяг роботи. Найближчим часом співробітникам знадобиться критичне мислення, уміння аналізувати, вирішувати проблеми, уміння самостійно керувати й навчатися, а також здатність адаптуватися до змін, стресостійкість і гнучкість у підходах. 41 % підприємств збираються залучати більш вузькопрофільних спеціалістів для виконання конкретних завдань за тимчасовими контрактами. Загалом очікується, що до 2025 року 85 млн працівників втратять роботу через технологічний прогрес. Проте завдяки цьому буде створено 97 млн нових робочих місць [7].

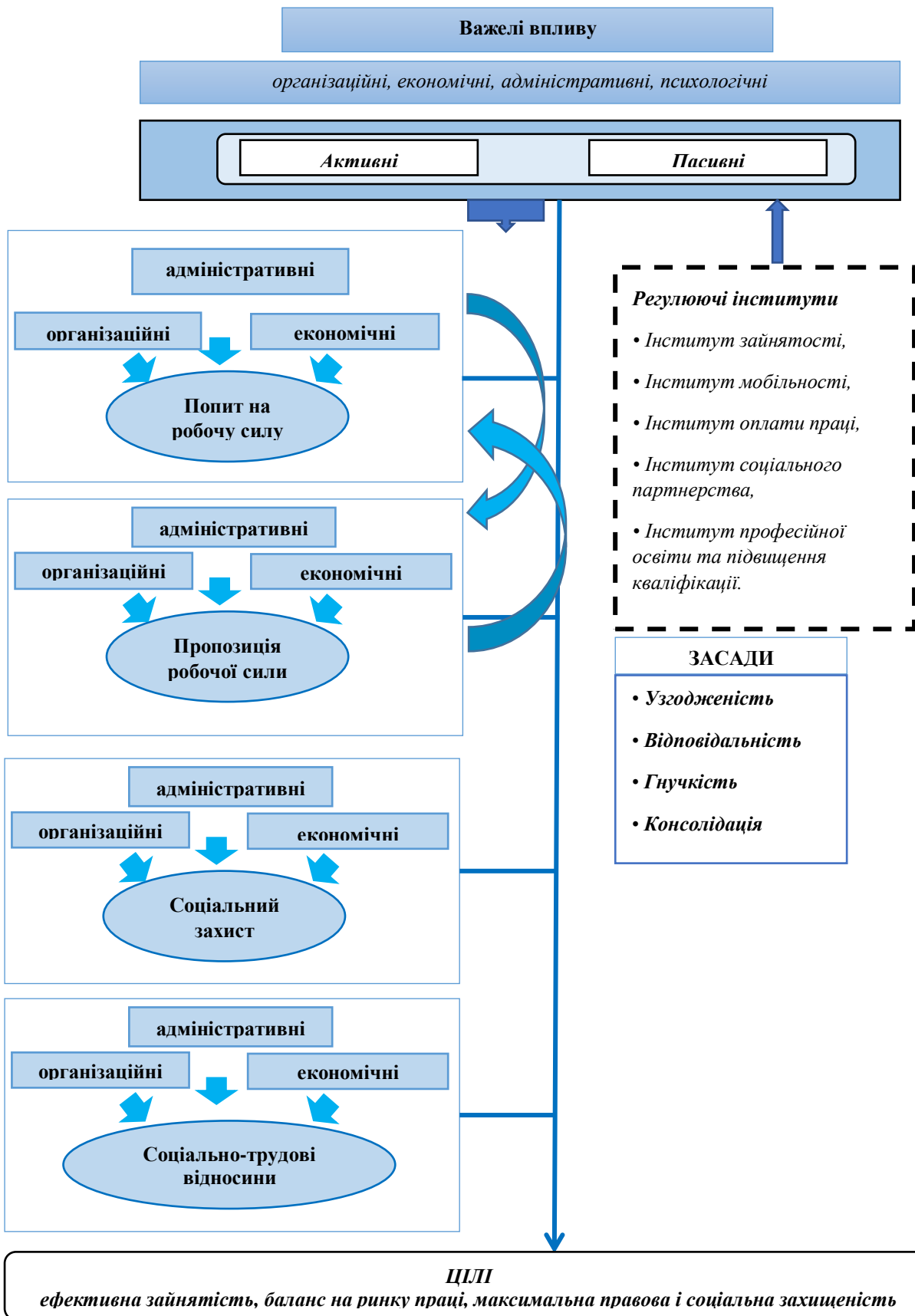

Рис. 6. Логіко-структурна модель державного регулювання ринку праці
Джерело: [3, с. 77]

З розвитком технологій країни, що розвиваються, зіткнуться із серйозними проблемами, а без постійних і значних капіталовкладень,

безробіття та міграція продовжуватимуть зростати. У зв'язку з окупацією та знищенням енергоресурсів України зростатиме потреба у розвитку альтернативних джерел енергії. Тому активно з'являтимуться нові робочі місця у сфері енергетики [1]. Крім того, до 2030 року прогнозована потреба в енергії та воді зросте на 50 % і 40 % відповідно [2]. Для задоволення потреб будуть створені нові робочі місця у таких сферах, як: виробництво альтернативної енергетики, нові технології, розробка нових продуктів, переробка відходів і використання вторинних ресурсів. Мільйони людей, зайнятих у сфері традиційної енергетики, і власне галузь загалом зазнають стрімкої реорганізації.

Сучасний світ праці набуває ознак дестандартизації та гнучкості. У цьому контексті нинішня структура зайнятості не відповідає жодним критеріям постіндустріального розвитку. Значна частина українців висловлює бажання власного професійного розвитку в повоєнний період. Отримання нових знань взагалі є дуже актуальним напрямком планів, адже у період відновлення країни відбудуться помітні зміни у професійній структурі попиту на робочу силу. На рис. 7 показано чотири світи: сценарії розвитку робочого середовища до 2030 року.

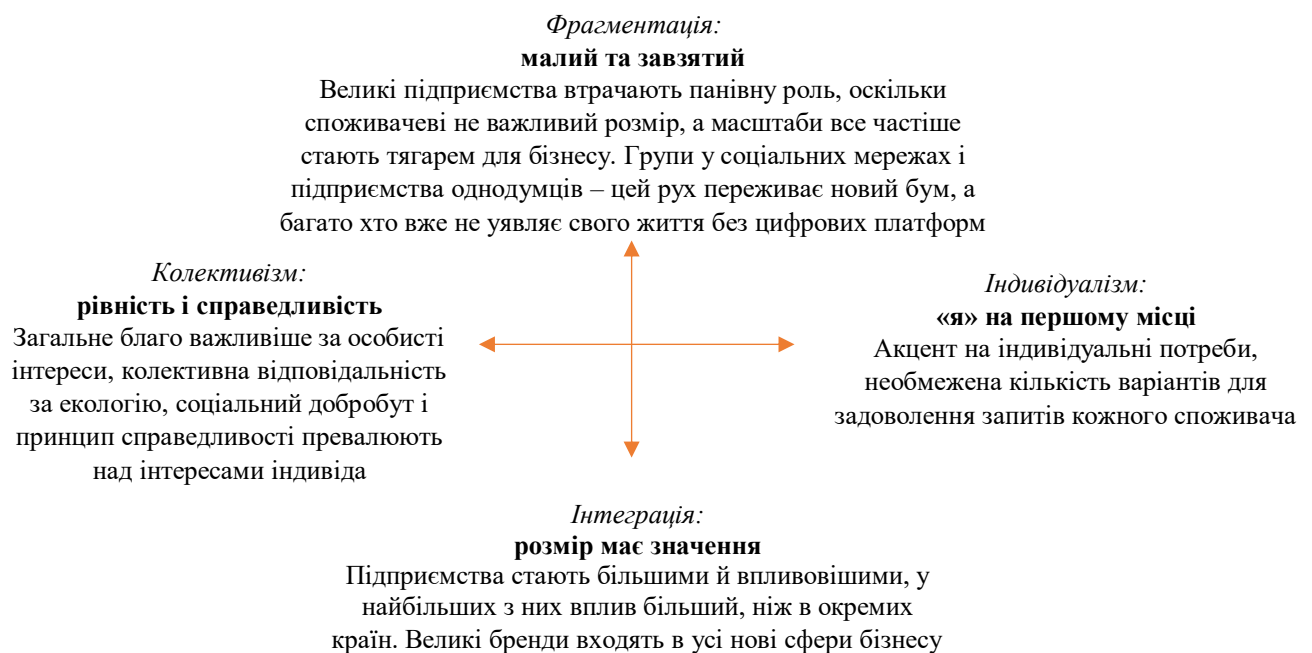

Рис. 7. Чотири світи: сценарії розвитку робочого середовища до 2030 року

Джерело: [11]

Подолання проблем, пов'язаних з поширенням безробіття в Україні, потребує невідкладного реформування ринку праці й запровадження адекватних заходів для досягнення стратегічних цілей щодо максимальної реалізації трудового потенціалу за допомогою створення сприятливих умов для застосування праці й активізації мотиваційних заходів і заходів стимулювання продуктивної зайнятості. Успішна реалізація державної політики у сфері зайнятості потребує використання механізму регулювання ринку праці, дія

якого базується на поєднанні фінансово-вартісної, структурно-інвестиційної, соціально-економічної, організаційно-управлінської складових у загальній системі управління економікою.

Висновки. Війна внесла значні зміни у функціонування внутрішнього ринку праці в Україні. Зменшення рівня безробіття у воєнний час й у період відновлення економіки у країні можливе за умови забезпечення мобільності робочої сили. Такий сценарій забезпечить адаптивність, конкурентоспроможність й ефективність використання потенціалу економічно активного населення. Протягом 2023 року безробіття залишатиметься на високому рівні, очікується у найближчій перспективі зовнішня міграція трудових ресурсів, як і рівень безробіття серед українців буде тільки зростати.

Максимальне задоволення попиту й пропозиції робочої сили є основним завданням ринку праці сьогодні. Пожвавлення економічної активності як у виробничому секторі, так й у сфері послуг, адаптація роботодавців до нових умов економічної діяльності сприятимуть певному відновленню активності на ринку праці.

Сформована професійна мобільність є запорукою конкурентоспроможності працівника на ринку праці, що визначає якість формування та накопичення, а також ефективність використання людського капіталу країни. Повернення ринку праці до докризового стану без державного втручання неможливе або значно збільшить період відновлення економічних показників. Сьогодні стрімкий розвиток соціально-економічної сфери української держави не можливий через тривале безробіття. На жаль, така ситуація не дозволяє повною мірою використовувати трудовий потенціал країни, що знижує економічну спроможність України.

Із розвитком технологій будуть створені нові робочі місця у таких сферах, як: виробництво альтернативної енергії, нові технології, розробка нових продуктів, переробка відходів і використання вторинних ресурсів.

Список використаних джерел

1. Атрощенко А. Робота в Україні у наступні три роки: на що очікувати та як діяти. 2022. URL: <https://speka.media/trendi-ta-rekomendaciyi-shhodo-roboti-maibutnyogo-v-ukrayini-do-2025-roku-pid-vplivom-naslidkiv-povnomasstabnoyi-viini-plodqv> (дата звернення: 20.02.2023).
2. Близнюк В.В., Яценко Л.Д. Ринок праці України в умовах війни. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects*: Scientific monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2022. Р. 1106-1113. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-137>.
3. Близнюк В.В. Ринок праці України: процеси державного регулювання та розвитку: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03. Київ: Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАНУ, 2020. 568 с.
4. Гончарук І.В., Томашук І.В. Ресурсний потенціал сільських територій: стан та напрями зміцнення: монографія. Вінниця: ТОВ «Твори», 2022. 334 с.
5. Державна служба зайнятості України. Аналітична та статистична

інформація. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analytics/67> (дата звернення: 11.02.2023).

6. Жирій К. Війна змінює ринок праці: як державі разом з українцями побороти безробіття. 2022. URL: <https://www.unian.ua/economics/finance/viynazminyuye-rinok-praci-yak-derzhavi-razom-z-ukrajincyami-poboroti-bezrobittya-povini-ukrajina-11946903.html> (дата звернення: 12.02.2023).

7. Зануда А. Ринок праці майбутнього: кого шукатимуть і звільнятимуть. 2022. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-55816369> (дата звернення: 18.02.2023).

8. Калетнік Г.М., Мазур А.Г. Науково-теоретичні засади формування та розвитку людського капіталу в сільських територіях. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2016. № 10 (22). С. 7-25.

9. Київський О. Тенденції ринку праці України у 2022 році та на що варто сподіватися шукачам роботи у 2023. 2022. URL: <https://uprom.info/news/tendencziyi-rynku-praczi-ukrayiny-u-2022-rocz-i-ta-na-shho-varto-spodivatysya-shukacham-roboty-u-2023/> (дата звернення: 21.02.2023).

10. Любомудрова Н.П., Гойчук В.І. Зміни на ринку праці в умовах воєнного стану та перспективи післявоєнного відновлення. *Економіка та суспільство*. 2022. № 40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-31>. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1462> (дата звернення: 24.02.2023).

11. Майбутнє ринку праці. Протиборство тенденцій, які будуть формувати робоче середовище в 2030 році. URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2018/workforce-of-the-future-ukr.pdf> (дата звернення: 13.02.2023).

12. «Нерайдушний» стан ринку праці та перспективи його відновлення після війни. Укрінформ. 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3574736-nerajduznij-stan-rinku-praci-ta-perspektivi-jogo-vidnovlennapisla-vijni.html> (дата звернення: 14.02.2023).

13. Офіційний сайт Державної служби статистики України. 2023. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/gdn/Fop_ed/Arch_Fop_ed_u.htm (дата звернення: 15.02.2023).

14. Пишуліна О., Маркевич К. Ринок праці в умовах війни: основні тенденції та напрями стабілізації. Аналітична записка. 2022. URL: <https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-ANALIT-ZAPIS-PISHULINA-2.pdf> (дата звернення: 16.02.2023).

15. Ринок праці України в умовах воєнного стану: деякі аналітичні оцінки. 2022. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/rynok-pratsi-ukrayiny-v-umovakh-voyennoho-stanu-deyaki-analitychni-otsinky> (дата звернення: 17.02.2023).

16. Ринок праці в умовах війни: тенденції та перспективи. 2022. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/rynok-pratsi-v-umovakh-viynu-tendentsiyi-ta-perspektyvu> (дата звернення: 17.02.2023).

17. Ринок праці в умовах війни: що показав 2022-й і на що чекати від

цього року. 2022. URL: <https://telegraf.com.ua/ukr/jekonomika-i-finansy/2023-01-16/5775601-rynok-truda-v-usloviyakh-voyny-cho-pokazal-2022-y-i-chego-zhdut-ot-etogo-goda> (дата звернення: 15.02.2023).

18. Tomashuk I., Baldynyuk V. International labor migration in the context of geo-economic transformation. *Three Seas Economic Journal*. 2022. Vol. 3. № 1. P. 203-216. DOI: <https://doi.org/10.30525/2661-5150/2022-1-29>.

19. Томашук І.В., Болтовська Л.Л. Міграційні процеси у контексті глобалізації світової економіки. *Економіка та суспільство*. 2022. № 40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-50>. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1484/1430> (дата звернення: 19.02.2023).

20. Тенденції та ризики місцевого економічного розвитку в умовах війни: звіт за результатами соціологічного дослідження (методом фокус-групових інтерв'ю) у територіальних громадах Львівської області. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/attachment/document/1213/LED_Report_Focus_Group_Lviv_2022.pdf (дата звернення: 18.02.2023).

21. Тренди та рекомендації щодо роботи майбутнього в Україні до 2025 року під впливом наслідків повномасштабної війни. URL: <https://careerhub.in.ua/trendi-ta-rekomendacii-shhodo-roboti-ma/> (дата звернення: 16.02.2023).

22. Як пандемія та війна вплинули на дистанційну роботу: аналіз ринку 2019-2022 роки. URL: <https://cases.media/article/yak-pandemiya-ta-viina-vplnuli-na-distanciinu-robotu-analiz-rinku-2019-2022-roki> (дата звернення: 19.03.2023).

23. Ярмолюк А. Ринок праці під час війни: як організувати HR процеси у компаніях? 2022. URL: <https://blog.liga.net/user/ayarmoliuk/article/rinok-pratsi-pid-chas-viyni-yak-organizuvati-hr-protsesi-u-kompaniyah>. (дата звернення: 17.02.2023).

24. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 р. № 2136-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> (дата звернення: 03.02.2023).

25. Деякі питання оплати праці працівників державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, що фінансуються або дотуються з бюджету, в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.07.2022 р. № 221. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221-2022-p#Text> (дата звернення: 03.02.2023).

26. Деякі питання реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу, нарахування та виплати допомоги по безробіттю на період воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 19.03.2022 р. № 334. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/334-2022-p#Text> (дата звернення: 04.02.2023).

27. Про затвердження Порядку надання роботодавцю компенсації витрат на оплату праці за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб внаслідок проведення бойових дій під час воєнного стану в Україні. Постанова Кабінету

Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 331.
 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-2022-п#Text> (дата звернення: 15.08.2023).

References

1. Atroshchenko, A. (2022). Robota v Ukraini u nastupni try roky: na shcho ochikuvaty ta yak diiaty [Work in Ukraine in the next three years: what to expect and how to act]. *speka.media*. Retrieved from: <https://speka.media/trendi-ta-rekomendaciyi-shhodo-roboti-maibutnyogo-v-ukrayini-do-2025-roku-pid-vplyvom-naslidkiv-povnomasstabnoyi-viini-ploqdv> [in Ukrainian].
2. Blyzniuk, V.V., & Yatsenko, L.D. (2022). Rynok pratsi Ukrainy v umovakh viiny [The labor market of Ukraine in the conditions of war]. *Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects*: Scientific monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 1106-1113. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-137> [in Ukrainian].
3. Blyzniuk, V.V. (2020). Rynok pratsi Ukrainy: protsesy derzhavnoho rehuliuвання ta rozvytku [Labor market of Ukraine: processes of state regulation and development]. *Doctor's thesis*. Kyiv: State Institution «Institute of Economics and Forecasting of NASU» [in Ukrainian].
4. Honcharuk, I.V., & Tomashuk, I.V. (2022). *Resursnyi potentsial silskykh terytorii: stan ta napriamy zmitsnennia* [Resource potential of rural areas: state and directions of strengthening]. Vinnytsia: TOV «Tvory» [in Ukrainian].
5. Derzhavna sluzhba zainiatiosti Ukrainy. Analitychna ta statystychna informatsiia [State Employment Service of Ukraine. Analytical and statistical information]. *dcz.gov.ua*. Retrieved from: <https://www.dcz.gov.ua/analitics/67> [in Ukrainian].
6. Zhyrii, K. (2022). Viina zminiue rynek pratsi: yak derzhavi razom z ukraintsiamy poboroty bezrobittia [The war is changing the labor market: how the state, together with Ukrainians, can combat unemployment]. *unian.ua*. Retrieved from: <https://www.unian.ua/economics/finance/viyna-zminyuye-rinok-praci-yak-derzhavi-razom-z-ukrajincyami-poboroti-bezrobittia-novini-ukrajina-11946903.html> [in Ukrainian].
7. Zanuda, A. (2022). Rynok pratsi maibutnoho: koho shukatymut i zvilniatymut [The labor market of the future: who will be sought and fired]. *bbc.com*. Retrieved from: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-55816369> [in Ukrainian].
8. Kaletnik, G.M., & Mazur, A.H. (2016). Naukovo-teoretychni zasady formuvannia ta rozvytku liudskoho kapitalu v silskykh terytoriiakh [Scientific and theoretical foundations of formation and development of human capital in rural areas]. *Ekonomika, finansy, menedzhment: aktualni pytannia nauky i praktyky – Economy, finance, management: topical issues of science and practical activity*, 10 (22), 7-25 [in Ukrainian].
9. Kyivskyi, O. (2022). Tendentsii rynku pratsi Ukrainy u 2022 rotsi ta na shcho varto spodivatysia shukacham roboty u 2023 [Trends in the labor market of Ukraine in 2022 and what job seekers should expect in 2023]. *uprom.info*. Retrieved from: <https://uprom.info/news/tendencziyi-rynku-praczi-ukrayiny-u-2022-roczy-ta->

na-shho-var-to-spodivatysya-shukacham-roboty-u-2023/ [in Ukrainian].

10. Liubomudrova, N.P., & Hoichuk, V.I. (2022). Zminy na rynku pratsi v umovakh voiennoho stanu ta perspektyvy pisliavoiennoho vidnovlennia [Changes in the labor market under martial law and prospects for post-war recovery]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, 40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-31>. Retrieved from:

<https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1462> [in Ukrainian].

11. Maibutnie rynku pratsi. Protyborstvo tendentsii, yaki budut formuvaty roboche seredovyshe v 2030 rotsi [The future of the labor market. Countering the trends that will shape the work environment in 2030]. *pwc.com*. Retrieved from: <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2018/workforce-of-the-future-ukr.pdf> [in Ukrainian].

12. «Neraiduzhnyi» stan rynku pratsi ta perspektyvy yoho vidnovlennia pislia viiny [The «bleak» state of the labor market and prospects for its recovery after the war]. *ukrinform.ua*. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3574736-nerajduznij-stan-rinku-praci-ta-perspektivi-jogo-vidnovlennia-pisla-vijni.html> [in Ukrainian].

13. Ofitsiinyi sait Derzhavnoi sluzhby statystyky Ukrainy [Official website of the State Statistics Service of Ukraine]. *ukrstat.gov.ua*. Retrieved from: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/gdn/Fop_ed/Arch_Fop_ed_u.htm [in Ukrainian].

14. Pyshchulina, O., & Markevych, K. (2022). Rynok pratsi v umovakh viiny: osnovni tendentsii ta napriamy stabilizatsii. Analitychna zapyska [The labor market in the conditions of war: main trends and directions of stabilization. Analytical note]. *razumkov.org.ua*. Retrieved from: <https://razumkov.org.ua/images/2022/07/18/2022-ANALIT-ZAPIS-PISHULINA-2.pdf> [in Ukrainian].

15. Rynok pratsi Ukrainy v umovakh voiennoho stanu: deiaki analitychni otsinky [The labor market of Ukraine under martial law: some analytical assessments]. (2022). *niss.gov.ua*. Retrieved from: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/rynok-pratsi-ukrayiny-v-umovakh-voiennoho-stanu-deiaki-analitchni-otsinky> [in Ukrainian].

16. Rynok pratsi v umovakh viiny: tendentsii ta perspektyvy [The labor market in the conditions of war: trends and prospects]. (2022). *niss.gov.ua*. Retrieved from: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/rynok-pratsi-v-umovakh-viiny-tendentsiyi-ta-perspektyvy> [in Ukrainian].

17. Rynok pratsi v umovakh viiny: shcho pokazav 2022-y i na shcho chekaty vid tsoho roku [The labor market in conditions of war: what 2022 showed and what to expect from this year]. (2022). *telegraf.com.ua*. Retrieved from: <https://telegraf.com.ua/ukr/jekonomika-i-finansy/2023-01-16/5775601-rynok-truda-v-usloviyakh-voyny-cho-pokazal-2022-y-i-chego-zhdai-ot-etogo-goda> [in Ukrainian].

18. Tomashuk, I., & Baldynyuk, V. (2022). International labor migration in the context of geo-economic transformation. *Three Seas Economic Journal*, 3, 1, 203-216. DOI: <https://doi.org/10.30525/2661-5150/2022-1-29> [in English].

19. Tomashuk, I.V., & Boltovska, L.L. (2022). Mihratsiini protsesy u konteksti

hlobalizatsii svitovoi ekonomiky [Migration processes in the context of globalization of the world economy]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, 40. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-50>. Retrieved from: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1484/1430> [in Ukrainian].

20. Tendentsii ta ryzyky mistsevoho ekonomichnoho rozvytku v umovakh viiny: zvit za rezultatamy sotsiolohichnoho doslidzhennia (metodom fokus-hrupovykh interviiu) u terytorialnykh hromadakh Lvivskoi oblasti [Trends and risks of local economic development in the conditions of war: a report based on the results of a sociological study (by the method of focus group interviews) in the territorial communities of the Lviv region]. *decentralization.gov.ua*. Retrieved from: https://decentralization.gov.ua/uploads/attachment/document/1213/LED_Report_Focus_Group_Lviv_2022.pdf [in Ukrainian].

21. Trendy ta rekomendatsii shchodo roboty maibutnoho v Ukraini do 2025 roku pid vplyvom naslidkiv povnomasshtabnoi viiny [Trends and recommendations for future work in Ukraine until 2025 under the influence of the consequences of a full-scale war]. *careerhub.in.ua*. Retrieved from: <https://careerhub.in.ua/trendi-ta-rekomendacii-shhodo-roboti-ma/> [in Ukrainian].

22. Yak pandemiia ta viina vplynuly na dystantsiinu robotu: analiz rynku 2019-2022 roky [How the pandemic and war affected remote work: market analysis 2019-2022]. *cases.media*. Retrieved from: <https://cases.media/article/yak-pandemiya-ta-viina-vplinuli-na-distanciinu-robotu-analiz-rinku-2019-2022-roki> [in Ukrainian].

23. Yarmoliuk, A. (2022). Rynok pratsi pid chas viiny: yak orhanizuvaty HR protsesy u kompaniiakh? [The labor market during the war: how to organize HR processes in companies?] *blog.liga.net*. Retrieved from: <https://blog.liga.net/user/ayarmoliuk/article/rinok-pratsi-pid-chas-viyni-yak-organizuvati-hr-protsesi-u-kompaniyah>. [in Ukrainian].

24. Pro orhanizatsiiu trudovykh vidnosyn v umovakh voiennoho stanu: Zakon Ukrainy № 2136-IX [On the Organization of Labor Relations in Martial Law: Law of Ukraine № 2136-IX]. (2022, March 15). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-20#Text> [in Ukrainian].

25. Deiaki pytannia oplaty pratsi pratsivnykiv derzhavnykh orhaniv, orhaniv mistsevoho samovriaduvannia, pidpriemstv, ustanov ta orhanizatsii, shcho finansuiutsia abo dotuiutsia z biudzhetu, v umovakh voiennoho stanu: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 221 [Some issues of remuneration of employees of state bodies, local self-government bodies, enterprises, institutions and organizations financed or subsidized from the budget, in conditions of martial law: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 221]. (2022, July 3). *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/221-2022-п#Text> [in Ukrainian].

26. Deiaki pytannia reiestratsii, perereiestratsii bezrobitnykh ta vedennia obliku osib, yaki shukaiut robotu, narakhuvannia ta vyplaty dopomohy po bezrobittiiu na period voiennoho stanu: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 334 [Some issues of registration, re-registration of the unemployed and keeping records of persons looking for work, calculation and payment of unemployment benefits for the period

of martial law: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine № 334]. (2022, March 19). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/334-2022-п#Text> [in Ukrainian].

27. Pro zatverdzhennia Poriadku nadannia robotodavtsiu kompensatsii vytrat na oplatu pratsi za pratsevlashtuvannia vnutrishno peremishchenykh osib vnaslidok provedennia boiovykh dii pid chas voiennoho stanu v Ukraini. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 20 bereznia 2022 r. № 331 [On the approval of the Procedure for providing the employer with compensation for labor costs for the employment of internally displaced persons as a result of hostilities during martial law in Ukraine. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 20, 2022 № 331]. zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/331-2022-п#Text> [in Ukrainian].

Відомості про авторів

ГОНЧАРУК Інна Вікторівна – доктор економічних наук, професор кафедри економіки та підприємницької діяльності, проректор з науково-педагогічної, наукової та інноваційної діяльності, Вінницький національний аграрний університет (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3, e-mail: vnaunauka2021@gmail.com).

ТОМАШУК Інна Вікторівна – доктор філософії з економіки, старший викладач кафедри економіки та підприємницької діяльності, Вінницький національний аграрний університет (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3, e-mail: tomashuk.inna@ukr.net).

HONCHARUK Inna – Doctor of Economic Sciences, Professor of the Department of Economics and Entrepreneurship, Vice-Rector for Scientific and Pedagogical, Scientific and Innovative Activities, Vinnytsia National Agrarian University (21008, Vinnytsia, 3, Soniachna Str., e-mail: vnaunauka2021@gmail.com).

TOMASHUK Inna – PhD of Economics, Senior Lecturer of the Department of Economics and Entrepreneurship, Vinnytsia National Agrarian University (21008, Vinnytsia, 3, Soniachna Str., e-mail: tomashuk.inna@ukr.net).

УДК 657.1:336.7

DOI: 10.37128/2411-4413-2023-2-2

**КРИПТОВАЛЮТА
ЯК ОБ'ЄКТ
БУХГАЛТЕРСЬКОГО
ОБЛІКУ:
ПРОБЛЕМИ
ВИЗНАННЯ**

ПРАВДЮК Н.Л.,
*доктор економічних наук, професор,
завідувачка кафедри бухгалтерського обліку*

ПРАВДЮК М.В.,
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри обліку та оподаткування
в галузях економіки,
Вінницький національний аграрний університет
(м. Вінниця)*